

LA LLAVOR DEL PAPA FRANCESC: APARECIDA (BRASIL), 2007

JOSÉ SOLS LUCIA

Director de la Càtedra d'Ètica i Pensament Cristià
IQS, Universitat Ramon Llull

RESUM: Analitzar el document final de la V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib, celebrada a Aparecida, Brasil, fa deu anys, el 2007, resulta avui especialment interessant, ja que el redactor principal va ser l'arquebisbe de Buenos Aires, el cardenal Jorge Mario Bergoglio, avui papa Francesc. Hi trobem germinalment la teologia social i pastoral d'aquest papa, en particular de la seva exhortació apostòlica *Evangelii Gaudium* (2013), autèntic programa del seu pontificat, que després ha desplegat en documents com *Laudato Si'* (2015) i *Amoris Laetitia* (2016). Després de les conferències episcopals de Rio de Janeiro 1955 –marcada per la preocupació per conservar el catolicisme a Occident–, Medellín 1968 i Puebla 1979 –totes dues sacsejades per les dictadures llatinoamericanes, els processos revolucionaris i la Teologia de l'Alliberament– i Santo Domingo 1992 –obertura als pobles indígenes–, Aparecida 2007 suposa el retrobament de la unitat de l'Església catòlica a l'Amèrica Llatina i una aposta decidida per la missió pastoral dels cristians amb una irrenunciable dimensió social, tot seguint el mètode “Veure, jutjar i actuar”, amb una teologia cristocèntrica i un accent en la necessitat de la formació.

PARAULES CLAU: Aparecida 2007, papa Francesc, Església catòlica de l'Amèrica Llatina, CELAM

The seed of Pope Francis: Aparecida (Brasil), 2007

ABSTRACT: It is indeed interesting to analyze the final document of the Fifth General Conference of Bishops of Latin America and the Caribbean, held in Aparecida, ten years ago, in 2007, especially considering that it was written by the Archbishop of Buenos Aires, Cardinal Jorge Mario Bergoglio, today Pope Francis. In a germinal way, we find in this document the pope Francis' social, pastoral theology, more precisely the theology of his Apostolic Exhortation *Evangelii Gaudium* (2013), actually his pontificate program, deployed in the following years in *Laudato Si'* (2015) and *Amoris Laetitia* (2016). After the General Conferences of Rio de Janeiro 1955 –concerned by preserving Catholicism in West countries–, Medellín 1968 and Puebla 1979 –both shaken by Latin American dictatorships, revolutionary processes and Liberation Theology–, and Santo Domingo 1992 –Church's openness to indigenous peoples–, Aparecida 2007 means the success of the Latin America Catholic Church unity and a commitment to a pastoral mission with an unwavering social dimension, following the method “See, Judge, Act” with a Christocentric theology, and stressing the necessity of formation.

KEYWORDS: Aparecida 2007, Pope Francis, Catholic Church in Latin America, CELAM

En els seus primers anys de pontificat¹, el papa Francesc ja ens ha deixat tres documents pastorals i socials de molt bon nivell (l'exhortació apostòlica *Evangelii Gaudium*, 2013, l'encíclica *Laudato Si'*, 2015, i l'exhortació apostòlica *Amoris Laetitia*, 2016)². Per a comprendre millor la teologia i la perspectiva pastoral d'*Evangelii Gaudium*, autèntic programa del pontificat del papa Francesc, resulta interessant analitzar la teologia i el context històric del document de la *V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib*, celebrada a Aparecida, Brasil, el 2007, ja que va ser precisament l'arquebisbe de Buenos Aires, el cardenal Jorge Mario Bergoglio, el seu principal redactor. Estudiar aquell text suposa entendre la llavor teològica i pastoral del pontificat del papa Francesc.

1. Cinc conferències

L'episcopat llatinoamericà ha celebrat fins ara cinc conferències, la primera el 1955. Estem parlant, doncs, d'una Església molt jove. El clergat autòcton, no importat d'Europa, té encara poques dècades.

257

Tothom ho sap, però pocs gosen dir-ho: va ser la conferència de Medellín, l'any 1968, la que va constituir un veritable terratrèmol eclesial, la que va posar a l'agenda de l'Església catòlica aquestes conferències llatinoamericanes, la que va fer que l'Església llatinoamericana, com a tal, comencés a existir. Comencem, però, per la primera: Rio de Janeiro.

Rio de Janeiro, Brasil, 1955. La primera conferència general de l'episcopat llatinoamericà, convocada pel papa Pius XII, va tenir lloc a Rio de Janeiro, Brasil, el 1955. La preocupació central residia en el fet que l'Amèrica Llatina esdevingués una mena de reserva espiritual del catolicisme a Occident enfront del poder creixent del comunisme i del protestantisme. No hi ha dubte que eren altres temps. Per

¹ Aquest article conté, amb breus retocs, el text de la conferència "*Aparecida 2007: Teologia i context històric de la V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib*", impartida per l'autor en la Tercera Jornada de Teologia, al Seminari de Ciutadella, Menorca, el 19 de febrer de 2016, organitzada per l'ISCREB, Facultat de Teologia de Catalunya.

² No esmentem aquí l'encíclica *Lumen Fidei* (2013), que, tot i ser publicada pel papa Francesc, havia estat preparada per Benet XVI.

a aconseguir aquest reforç de l'Església catòlica llatinoamericana com a reserva espiritual, es va veure la necessitat de rebre seminaristes europeus i d'animar també les vocacions autòctones.

Medellín, Colòmbia, 1968. La segona conferència va constituir una veritable explosió eclesial. El papa Pau VI la va convocar amb la intenció d'aplicar les conclusions del concili Vaticà II i de la seva encíclica *Populorum progressio* (1967) al continent llatinoamericà. El que ni ell ni ningú s'esperava és el que va passar en aquella conferència. Els bisbes llatinoamericans van prendre consciència de la situació d'atemptat estructural a la vida humana que hi havia al subcontinent i, com a pastors, no van poder deixar d'escoltar aquell clam. Van qualificar la situació de "violència institucionalitzada". Aquella conferència va ser l'inici de la Teologia de l'Alliberament. El terme va ser formulat pocs anys després pel teòleg peruà Gustavo Gutiérrez en el seu llibre *Teología de la liberación* (1971).

Puebla, Mèxic, 1979. El papa Joan Pau II s'estava estrenant en la seva missió pastoral com a cap de l'Església catòlica quan es celebrava la tercera conferència general, el 1979, a Puebla, Mèxic. El lloc era important, ja que Mèxic, amb la seva tradició revolucionària, era i és un país laic en el qual l'Estat ha tret a l'Església catòlica tanta influència com ha pogut, però alhora és un país amb un 90% de població catòlica. A Puebla no es va donar l'esquena a la Teologia de l'Alliberament, però es va intentar controlar-la tant com va ser possible. El text que en va resultar va ser força interessant, però el secretari general del CELAM (*Consejo Episcopal Latinoamericano*), el bisbe colombià Alfonso López Trujillo, va dir que, passada la conferència, ell s'ocuparia de millorar l'estil del text, que tenia alguns defectes, i el que va fer va ser treure, sense avís previ ni consentiment de la conferència, bon nombre d'expressions pròpies de la Teologia de l'Alliberament³. Com es pot veure: va haver-hi tensió i manipulació fins a l'últim moment.

Santo Domingo, República Dominicana, 1992. Potser precisament per això, el Vaticà va decidir controlar més l'organització de la quarta conferència, que va tenir lloc a Santo Domingo, República Dominicana, el 1992, amb motiu del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica. El grau de control per part del Vaticà va ser excessiu. Als bisbes propers a la Teologia de l'Alliberament se'ls va posar en hotels ben separats uns dels altres, i no tenien manera de trobar-se entre

³ Informació aportada pel teòleg mexicà Carlos Bravo, SJ, analista in situ de la Conferència de Puebla.

ells fora de les reunions de treball. Els temps i els espais van estar molt controlats a fi que ningú no pogués veure's en llibertat amb altres bisbes en les hores de descans. Les queixes van ser nombroses. A Santo Domingo 1992, l'Església llatinoamericana i del Carib (com s'anomena des d'aleshores, a fi d'acollir també els pobles de parla anglesa, francesa i holandesa del Carib) es va obrir a les cultures i religions indígenes. Aquest va ser el tema central de la conferència: l'obertura de l'Església als pobles indígenes, fins llavors poc tinguts en compte. També es va començar a veure un desig d'aconseguir la unitat eclesial, però les ferides encara estaven massa obertes: assassinats encara recents de capellans, monges, animadors de la paraula. Per exemple, l'assassinat d'Ignacio Ellacuría i els seus companys jesuïtes de la Universidad Centroamericana (UCA) del Salvador havia estat al novembre de 1989. Un subcontinent submergit en la desigualtat social, en la pobresa i en dictadures militars. Es començava a veure, però, la llum al final del túnel.

Aparecida, Brasil, 2007. El primer projecte de la cinquena i, fins ara, última conferència general de l'episcopat llatinoamericà va consistir a celebrar-la al Vaticà, l'any 2005, és a dir, als 50 anys de la primera, Rio de Janeiro 1955. D'aquesta manera, el Vaticà hauria assumit tot el pes de l'organització. La mala salut del papa Joan Pau II, que acabaria morint l'abril de 2005, va aconsellar posposar l'esdeveniment, que finalment va tenir lloc a Aparecida, Brasil, el mes de maig de 2007. De nou, Brasil, com a la primera conferència, i no el Vaticà: els bisbes llatinoamericans es volien reunir a la seva terra, allà on ells eren pastors. Volien ser prop de la seva gent. Per això es va escollir Aparecida, el santuari marià més visitat del món. Durant la conferència, els pelegrins podien continuar visitant el lloc, per la qual cosa els bisbes van poder parlar a la plaça amb fidels de manera espontània.

2. La unitat recuperada

L'Església llatinoamericana va arribar a finals del segle XX partida en dos: progressistes i conservadors; Teologia de l'Alliberament i contraris a aquest moviment. Òbviament, la realitat sempre és més matisada i difícilment dualista, però és veritat que aquests eren els dos grans corrents de l'Església llatinoamericana. Un dels primers objectius de la conferència va consistir a refer la unitat eclesial trencada. No es tractava de tornar al passat, a l'Església dels anys 50, sinó de construir l'Església llatinoamericana del segle XXI, que provenia tant de la Teologia de l'Alliberament com dels qui s'havien oposat

a ella. Per això, el *Documento Conclusivo* és tot ell una crida a sentir-se missioners a l'Amèrica Llatina d'avui. Qui? Tots. Ningú no en queda fora. L'Església som tots. Tots som missioners. Tots som enviats pel Senyor al món d'avui. I no cadascú pel seu compte, sinó en comunitat, en Església.

Hi ha un detall interessant. Un capítol sencer està dedicat a la promoció de la dignitat humana en la línia de la Teologia de l'Alliberament, però aquesta reflexió no arriba fins al vuitè capítol, a partir del paràgraf 380 del text. És una manera de dir que el llegat de la Teologia de l'Alliberament està present en el document, però que no constitueix el pal de paller de la pastoral catòlica llatinoamericana.

3. Procediment d'elaboració del text

El procediment teòric d'elaboració del text havia de ser el següent:

1. L'any anterior a la conferència, o sigui, el 2006, havia de circular un *Documento de Participación* que havia de recollir aportacions vingudes de les esglésies locals.
2. Una comissió havia de recollir aquestes aportacions i elaborar amb elles un document de *Síntesis de las Contribuciones Recogidas*.
3. La conferència començava amb la *Síntesis*, i al final es redactava el *Documento Conclusivo*.

Malauradament, la realitat no va ser exactament aquesta. El teòleg brasiler Agenor Brighenti denuncia que algunes coses no es van fer bé: "Durante el período de preparación, y en dirección casi opuesta al espíritu de esas contribuciones, se publicaron el mencionado *Documento de Participación* y el texto de *Síntesis de las Contribuciones Recogidas*, elaborados ambos por el CELAM. El primero, como atestiguan las contribuciones de las comunidades eclesiales, prácticamente no fue 'recibido' por la iglesia en el continente. Y el segundo, en gran medida, no recogió, como era su función, las contribuciones de las iglesias locales. Las contribuciones del Brasil, por ejemplo, están casi ausentes de la *Síntesis*"⁴. Afortunadament, afegeix Brighenti, "los delegados a la V Conferencia se comportaron, en su gran mayoría, como verdaderos delegados de sus comunidades y llegaron

⁴ Brighenti, A. (2008) "Criterios para la lectura del documento de Aparecida. El pre-texto, el con-texto y el texto", *Selecciones de Teología* 187, vol. 47, p. 182.

a la Asamblea cargados de las ‘alegrías y las esperanzas, de las tristezas y de las angustias’ expresadas por su pueblo. El texto de la Conferencia Nacional de Obispos de Brasil (CNBB) con las contribuciones de la iglesia en el Brasil, por ejemplo, influyó en una serie de textos previos a la Conferencia y causó quizás más impacto en los delegados de otros países que entre los propios obispos delegados brasileños”⁵. Com es pot veure, la conferència no va estar exempta de certes tensions, sens dubte un llegat dels anys de divisió a l'Església llatinoamericana.

Cal dir també que la conferència fou inaugurada pel papa Benet XVI, qui pronuncià un discurs que influiria força en les sessions. Hi ha qui diu, fins i tot, que el discurs del papa va ser més agosarat que el *Documento Conclusivo*. Aquest document, redactat a Aparecida, no és exactament el mateix que el que va ser finalment publicat. El text va passar pel Vaticà, on es van fer alguns retocs que apuntaren a amagar l'originalitat de l'Església llatinoamericana i a fer-la més uniforme amb la resta de conferències de l'Església catòlica. Podríem dir que el document final és menys llatinoamericà i més catòlic.

4. Mètode del “Veure, jutjar i actuar”

 261

La V Conferència va reprendre el tradicional mètode del “*Veure, jutjar i actuar*” que la IV Conferència (Santo Domingo 1992) havia abandonat. *Veure* la realitat de la societat i de l'Església llatinoamericanes; *jutjar* –en el sentit de *valorar*– aquesta realitat als ulls de la fe en el Déu Pare de Jesús, i *actuar*, és a dir, marcar línies d'actuació pastoral a fi de transformar la realitat i acompanyar-la cap al Regne de Déu. Per aquest motiu, hi ha una primera part, “*La vida de nuestros pueblos hoy*” (n. 19-100), que respon al *veure*; una segona, “*La vida de Jesucristo en los discípulos misioneros*” (n. 101-346), que respon al *jutjar*, i una tercera, “*La vida de Jesucristo para nuestros pueblos*” (n. 347-546), a l'*actuar*.

Tot i que la conferència no va ser gaire estricta amb l'aplicació d'aquest mètode, a la primera part (“*La vida de nuestros pueblos hoy*”, n. 19-100) trobem aquells elements de la realitat llatinoamericana que criden l'atenció als bisbes reunits a Aparecida: *crisi de sentit* (n. 37), excés d'informació immediata, que produeix saturació i ansietat (n. 38), pèrdua de valor de la tradició (n. 39), pèrdua de respecte a la naturalesa humana en creure que l'orientació sexual és opcional

⁵ Íbid.

(n. 40), una situació sociocultural preocupant (n. 43-59), marcada per la subjectivitat individual (n. 44), la subordinació de la cultura a les innovacions científiques i tècniques (n. 45), la colonització cultural que menysprea les cultures locals (n. 46), l'obsessió pels drets individuals i subjectius que oblida tot criteri ètic, així com el valor dels drets socials (n. 47), la violació de la dignitat de nenes, adolescents i dones (n. 48), el progrés notable en la igualtat home-dona, potser no sempre amb prou encert (n. 49), l'omnipresència del mercat mitjançant la publicitat, que provoca insatisfacció en molta gent (n. 50), el consumisme descontrolat (n. 51), la pobresa d'una gran part de la població (n. 54), una magnífica diversitat cultural (n. 56) que no té un paper fàcil en la globalització (n. 57) i forts problemes identitaris en poblacions que han emigrat a les ciutats i que han adoptat una cultura suburbana (n. 58).

També és preocupant la *situació econòmica* (n. 60-73), amb una classe mitjana emergent que confia en el lucre com a valor suprem (n. 60), la tirania del mercat global, que produeix grans desigualtats i que no deixa espai a dimensions espirituals i ètiques de la vida humana (n. 61), una pobresa que no consisteix només a viure sota els mínims de dignitat humana, sinó que comporta també no poder accedir al coneixement i a les noves tecnologies (n. 62), per la qual cosa la conferència aposta per la importància d'una nova manera de globalitzar el món, basada en la solidaritat i en el respecte dels drets humans, en la qual l'aportació llatinoamericana consistiria a ser font d'esperança i d'amor (n. 64); un gran nombre de grups que pateixen exclusió social (n. 65), un atemptat a la biodiversitat per part de les grans empreses multinacionals (n. 66), l'aplicació de tècniques de manipulació genètica en l'agricultura i una forta agressió a les comunitats rurals amb les polítiques de patents i de propietat intel·lectual (n. 67), l'ofec d'alguns països que encara no han pagat el deute exterior quan ja han de fer front a elevades despeses públiques (n. 68), una activitat empresarial que concentra la riquesa en poques mans i no aixeca el nivell de vida del conjunt de la societat (n. 69), condicions laborals indignes (n. 71), una concentració de la propietat agrícola en poques famílies i empreses, la qual cosa fa que sigui imperatiu adoptar polítiques de reforma agrària (n. 72), i grans moviments migratoris interns i vers l'exterior provocats per la pobresa (n. 73).

Pel que fa a la *dimensió sociopolítica* de la realitat llatinoamericana (n. 74-82), la conferència subratlla el notable progrés democràtic que hi ha hagut a molts països, que malauradament en alguns casos deriva en populismes, gairebé dictadures (n. 74), i duu alguns governs a violar els drets humans (n. 80); l'important paper de la societat

civil organitzada en ONG (n. 75), la construcció de l'Estat de Dret (n. 76), l'augment notable de la corrupció, tant social com estatal (n. 77), l'imperi de la violència, que respon a múltiples causes (n. 78 i 81), parlaments democràtics que aproven lleis contràries als drets humans (n. 79), i el gran repte de la integració regional i de la globalització de la justícia i dels drets humans (n. 82). La conferència es mostra també preocupada per l'ecologia i l'agressió patida per la biodiversitat (n. 83-87), així com també per la situació dels pobles indígenes afroamericans (n. 88-97).

Quin ha estat el paper de l'Església en aquesta realitat llatinoamericana? La conferència hi veu llums (n. 99) i ombres (n. 100).

Entre les *llums* destaca la renovació de la catequesi, la renovació litúrgica, el paper dels preveres, missioners i missioneres, la renovació pastoral a les parròquies, el major coneixement de la Doctrina Social de l'Església, i la diversificació de l'organització eclesial amb la creació de noves comunitats, jurisdiccions i organismes pastorals.

Entre les *ombres*, es destaca el fet que, en termes percentuals, els catòlics perdin força a l'Amèrica Llatina, i que el nombre de capellans i religioses baixi dins l'Església; un excés de ritualisme, una pèrdua de vigor evangelitzador i una espiritualitat individualista; un llenguatge pastoral allunyat de la gent; dificultat que moltes comunitats tenen per accedir a l'eucaristia com a conseqüència del descens en el nombre de preveres; pèrdua del sentit del transcendent i de les pràctiques religioses; agressivitat envers l'Església catòlica per part de sectes noves que s'autodenominen *esglésies*; i allunyament de molts catòlics de l'Església perquè la veuen fora del camí de l'Evangelí.

Aquesta és la radiografia que fa la conferència de la societat i l'Església llatinoamericanes.

A fi de presentar la reflexió ("*Jutjar*") que fa Aparecida d'aquesta radiografia social i eclesial en la segona part ("*La vida de Jesucristo en los discípulos misioneros*", n. 101-346) i les propostes pràctiques ("*Actuar*") que presenta en la tercera ("*La vida de Jesucristo para nuestros pueblos*", n. 347-546), mostrarem els grans eixos temàtics d'aquesta conferència.

5. Grans eixos temàtics

Preocupació per la pèrdua de força de l'Església catòlica a l'Amèrica Llatina

Els bisbes reunits a Aparecida es mostren més preocupats per la situació de l'Església a l'Amèrica Llatina que per la situació de la

societat llatinoamericana. Passen relativament ràpid pels greus problemes socials que pateix el subcontinent, mentre que s'aturen a reflexionar amb serenor sobre la crisi de l'Església llatinoamericana. Aquesta Església està perdent vitalitat: hi ha fidels que han abandonat l'Església per a marxar a altres confessions o grups religiosos; altres han perdut la fe; el sentit de pertinença és menys vigorós; els laics estan poc compromesos; preveres, religiosos i religioses tenen menys pes; el materialisme està calant entre els cristians.

El teòleg jesuïta català que viu a Bolívia des de fa anys, Víctor Codina, compara aquesta situació amb la denominada *crisi galilea* de Jesús de Nazaret: quan Jesús veu que els jueus ja no l'escolten, decideix marxar a terres de pagans i centrar-se en la formació dels seus deixebles, que seran els pilars de la futura Església. Codina mostra que la reacció d'Aparecida és semblant a la de Jesús: concentrar-se en la formació de la comunitat⁶. Vegem-ho.

La formació cristiana per a esdevenir deixebles missioners

Aparecida dóna molta importància a la necessitat de revitalitzar l'Església per dins, per a la qual cosa és clau la formació cristiana. El document dedica un llarg capítol (cap. 6, "*El itinerario formativo de los discípulos misioneros*", n. 240-346) a l'itinerari formatiu que haurien de seguir els cristians a les diòcesis llatinoamericanes. Això inclou cinc elements (n. 278):

1. *La trobada amb Jesucrist*, de la qual el *kerygma* (proclamació germinal de la fe cristiana en boca dels deixebles després de la Resurrecció del Senyor) ha de donar testimoniatge.
2. *La conversió*, que suposa reorientar la vida vers l'Evangeli, i que se celebra en el Baptisme i en la Reconciliació.
3. *El ser deixeble*, que comporta formació teològica i pastoral al si de l'Església.
4. *La comunió eclesial*, al si de la qual cada cristià sap quina és la seva comunitat.
5. *La missió*, mitjançant la qual el cristià anuncia al món la joia de l'Evangeli que ell ja viu al seu cor.

En aquest procés de formació hi ha dos moments forts:

⁶ Codina, V. (2007) "Para comprender Aparecida", *Revista Latinoamericana de Teología* 72, p. 286-288.

1. *La iniciació a la vida cristiana* (n. 286-294): Baptisme, Confirmació i Eucaristia.
2. *La catequesi permanent* (n. 295-300), que no ha de ser ocasional, ni només doctrinal, sinó que ha de ser constant i integral.

La formació cristiana es pot dur a terme al si de la família (n. 302-303), a les parròquies (n. 304-306), a petites comunitats eclesials (n. 307-310), a moviments eclesials i noves comunitats (n. 311-313), als seminaris i cases de formació religiosa (n. 314-327), a centres d'educació catòlica, tant escoles com universitats (n. 328-346).

Inserció en la comunitat eclesial

Els cristians s'estan fent individualistes a l'Amèrica Llatina, com també està passant a Europa i als Estats Units: "*Sóc cristià, però no vaig a missa*". Aparecida fa una crida a recuperar el sentit d'Església, a entendre de nou que ser cristià vol dir compartir i celebrar la fe al si d'una comunitat que pot ser la diòcesi (n. 164-169), la parròquia en tant que comunitat de comunitats (n. 170-177) o les comunitats eclesials de base i les petites comunitats (n. 178-180). La fe és personal i comunitària. Mai no pot ser una de les dues coses sense ser l'altra al mateix temps. Sense comunitat eclesial, no hi ha autèntica vida cristiana (n. 154-163). El centre d'aquesta vida comunitària és l'eucaristia (n. 158; 165; 175-176).

265

Dimensió social de la missió

La importància de la formació interna dels cristians a l'Església no és per a quedar-se *intra muros*, sinó, ben al contrari, per a sortir a fora i anunciar l'Evangeli, i també per a transformar les realitats d'injustícia social. La tasca d'evangelització inclou l'opció preferencial pels pobres, la promoció humana integral i el veritable alliberament cristià (n. 146).

Aparecida procura desenvolupar aquesta dimensió social de la missió, i ho fa apostant per un treball al servei d'una vida plena per a tothom (n. 358-359), una defensa de la dignitat humana en tots els dominis de la vida (n. 387-390), una opció preferencial pels pobres i exclosos (n. 391-398) i la promoció humana integral (n. 399-405); en particular, mostra la seva preocupació per les persones que viuen al carrer (n. 407-410), els emigrants (n. 411-416), els malalts (n. 417-421), els addictes dependents (n. 422-426) i els presoners (n. 427-430). L'Església, s'afirma en el document, hauria de ser advocada de la

justícia i defensora dels pobres davant les intolerables injustícies socials i econòmiques que clamen al cel (n. 395).

Cristocentrisme i teologia trinitària

La teologia d'Aparecida és netament cristocèntrica i trinitària. El títol del document, que va ser retocat pel papa Benet XVI, és força clar: *"Discípulos y misioneros de Jesucristo para que nuestros pueblos en Él tengan vida. 'Yo soy el Camino, la Verdad y la Vida' (Jn 16,4)"*⁷. L'Església llatinoamericana se centra en el Crist. D'ell ens ve l'Evangeli, la Bona Nova, que travessa totes les dimensions de la vida humana de l'home sobre la Terra: la dignitat humana (n. 104-105), la vida (n. 106-113), la família (n. 114-119), el treball (n. 120-122), la ciència i la tecnologia (n. 123-124), el destí universal dels béns de la Terra i l'ecologia (n. 125-126), l'esperança i l'amor (n. 127-128).

Aquest Crist ens crida al seu seguiment, és a dir, a la santedat (cap. 4: n. 129-153). El seguiment ens permet veure Jesucrist com a Mestre (n. 136-142) i descobrir-nos a nosaltres com a deixebles (n. 129-135), enviats a anunciar l'Evangeli del Regne de Vida (n. 143-148), animats per l'Esperit (n. 149-153). L'espiritualitat del deixeble i missioner ha de ser trinitària, és a dir, relacional, comunitària, eclesial, tema que es desenvolupa al capítol 6 (n. 240-346).

Centrament en la defensa de la vida

El tema de la vida és omnipresent: la vida que està amenaçada a l'Amèrica Llatina; la vida que ve del Crist; la vida que l'Església ha d'anunciar i defensar; la vida humana agredida socialment, econòmicament, políticament; la vida amenaçada en la seva biodiversitat. Si haguéssim de condensar el document d'Aparecida en una paraula, aquesta seria, sens dubte, *vida*⁸.

És en el tema de la vida on conflueixen el social, el mediambiental i el teològic. El capítol 9 (n. 431-475) mostra diferents dimensions de la vida, tot començant per la família, on ningú no pot ser oblidat (nens, ancians, joves, dona, home). En aquest capítol es fa una

⁷ El primer títol havia estat *"Discípulo y misionero de la fe católica"*.

⁸ Fernández, V. M. (2007) "Estructuras internas de la vitalidad cristiana. La vida digna y plena como clave de interpretación de Aparecida", *Revista Teología* 94, p. 419-443. Recomanem també els diversos articles publicats al número de la *Revista Iberoamericana de Teología* dedicat a Aparecida, n. 6, gener-juny de 2008.

aposta per la “cultura de la vida” (n. 464-469), un clam en un continent on tan sovint regna la violència; aquesta cultura s’estén al llarg de la cura del medi ambient (n. 470-475), arriba, al capítol següent (cap. 9: n. 476-546), a la defensa de la diversitat cultural (n. 520-533), la presència dels deixebles i missioners a la vida pública (n. 501-508), i acaba amb una crida a la reconciliació i a la solidaritat (n. 534-546) en un continent que té una dramàtica història de violència estructural, de violència repressiva, de violència revolucionària i de violència bèl·lica.

Respecte per la religiositat popular

Crida l’atenció les al·lusions freqüents a la religiositat popular. Aparecida, tot reaccionant contra alguns autors de la Teologia de l’Alliberament (no tots, cal dir-ho), que havien considerat la religiositat popular com a preil·lustrada i tradicional, defensa aquestes formes de vivència de la fe com a expressions culturals del sentiment religiós (n. 258-265). En aquesta reivindicació de la religiositat popular, Aparecida mostra la importància de Maria, Mare de Déu (n. 266-272), i dels sants (273-275).

267

Llenguatge integrador

En una Església llatinoamericana que havia estat dividida entre progressistes i conservadors, amb llenguatges teològics força diferents, es veu una voluntat clara per a la integració, per no optar per un corrent contra l’altre, sinó per mirar d’acollir-los tots. Per això, el llenguatge pot resultar unes vegades molt tradicional (la família, la devoció a Maria), i altres molt revolucionari (transformació de les estructures socioeconòmiques). No hi ha dubte que l’Església llatinoamericana necessitava aquesta crida a la unitat, que ha d’anar, però, de la mà d’una voluntat per fer front als reptes socials, econòmics, polítics i eclesials.

Silencis que preocupen

Hi ha silencis, però. I preocupants. El més flagrant és el dels màrtirs. En tot el document només hi ha cinc al·lusions al martiri, però no trobem el nom de cap màrtir: ni Romero, ni Ellacuría, ni Gerardi, ni Lluís Espinal, ni Rutilio Grande... És obvi que Aparecida no vol reobrir ferides: recordem que catòlics eren els qui van ser assassinats, però també els qui van disparar. Ara bé, una Església que oblida els

seus màrtirs és una Església que es queda sense sang a les venes. Molts han dit que aquest va ser un gran error d'Aparecida.

Crida també l'atenció que no hi hagi una anàlisi de les causes profundes de la violència i de la pobresa. Sembla que faci por entrar en el terreny de les estructures socials i els processos històrics.

No es diu gairebé res sobre la comunitat regional de nacions (n. 82), una mena d'Unió Llatinoamericana a l'estil de la Unió Europea, un dels grans reptes del subcontinent en aquest segle XXI. Diverses veus havien dit que calia abordar aquest tema a Aparecida⁹.

6. Aparecida és el preàmbul del pontificat del papa Francesc

El cardenal jesuïta argentí Jorge Mario Bergoglio, arquebisbe de Buenos Aires, va ser un dels principals redactors del text. Avui és el nostre papa Francesc. No hi ha dubte que hi ha notables punts de contacte entre Aparecida i la pastoral del papa Francesc, en particular la seva exhortació apostòlica, *Evangelii Gaudium*, i la seva encíclica, *Laudato Si'*. El papa intenta exportar avui a tot el món l'alè missioner de l'Església llatinoamericana, i també la prudència del *Documento Conclusivo* d'Aparecida, que aposta per una Església on tots som cridats a ser deixebles i missioners.

7. Conclusió: una Església en construcció

Aparecida és la primera gran trobada de l'Església llatinoamericana un cop els grans focs socials i eclesials dels anys 60, 70 i 80 s'han apagat, probablement no del tot, però sí en bona manera. Un cop passada la depressió dels anys 90, on es va viure un ensorrament, després de tants anys d'enfrontaments i de violència, a Aparecida l'Església de l'Amèrica Llatina s'aixeca i veu que ja no té la força social i cultural de segles enrere, però alhora descobreix que ja no té la divisió interna de les últimes dècades, per la qual cosa se sent enviada en missió a anunciar la Bona Nova, però ara ja no amb el suport dels països conqueridors (primera evangelització), sinó amb la senzillesa de l'Evangelí de vida, que recorre totes les dimensions

⁹ Cfr. Galli, C. M. (2007), "La Iglesia de América Latina hacia Aparecida: Discurso de inauguración del año académico el 12/3/2007 en la Facultad de Teología", *Revista Teología* 94, p. 627-666.

de l'ésser humà, des de la família fins a l'anàlisi d'estructures, tot passant per la diversitat cultural i la defensa del medi ambient (nova evangelització).

José Sols Lucia
Director de la Càtedra d'Ètica i Pensament Cristià
IQS, Universitat Ramon Llull
Jose.sols@iqs.edu